

Мистецькі біографії

УЛЯНА ГЛІБЧУК

**АЛЛА
ГОРСЬКА
888 КІЛОМЕТР**

Харків
«ФОЛІО»
2025

ПРОЛОГ

*Вона уже не та білява жінка,
оспівана колись в піснях поета,
Вона уже — не пахоці ї не острів
широкої постелі, бо уже
Вона не власність жодного чоловіка.*

Райнер Марія Рільке
«Орфей, Еврідіка, Гермес»¹

Мене звали Нестор. В дитинстві з мене кепкували й обзивали Літописцем. У підлітковому віці, коли я не вагаючись бив кулаком в лице кривдників, мене почали називати Махном. Але я завжди вважав, що ці прізвиська далекі від істини. Я ніколи не привласнював чужих імен. Мені достатньо власного імені. Я просто Нестор. Так звали мого діда і так назвали мене. Все дуже просто. Без літературщини. У 90-ті це допомогло мені не тільки твердо спертися на реальний ґрунт, а й уберегло від моди на імлістий погляд мого покоління. Мене ніколи не переслідували поетичні химери. Тому що я ніколи не давав їм поживи для цього. Я завжди сподівався тільки на свій зір і більше ні на чий інший. Зневажаю розфокус. Погляд мусить бути ясным, хода — чіткою. Інакше, браття, мені до вас: в унісон і публічно бідкатися гуртом про чергове втрачене покоління. Особливо під пляшечку. І, напевно, так би і виглядав мій особистий життєвий крах, але я — Нестор.

¹ Переклад М. Бажана.

У 90-ті життя проявлялось, як після Ноевого потопу. З первозданною ніжністю і первозданною грубістю. Голос ідейної перечуленості, його трепетна, натхненна лінія проходила крізь інфантильні прищі, крізь рев і шал натовпу, підіймалася на гребінь дев'ятибальної емоції та стрімко, переломлюючись через гострий юнацький кадик, провалювалась у п'яне свинство студентських гуртожитків. Грубість і ніжність. Буцім у 90-ті народилися водночас, йшли поруч, торкались. Інколи сплітались у покруч. Так було і так вже ніколи не буде. Майже як в лемківській драмі.

*Ой верше, мій верше, верше зелененький,
юж мі вже не буде як було уперше.*

Та я — не фанат лемківських драм. І не тільки... Якщо хтось подумав, що я маю схильність до ностальгії, то помиляється. Ностальгія — це теж втрата реальності. І теж не моє. 90-ті я згадую тому, що з'явилася Вона. Тоді я і замислився над власною особистістю. Над її домінантою, так би мовити. Вас трохи напружує моя мова? Так, це правда, я — не поет. Хоч у мої 90-ті з'явилося багато поетів. Покоління старого і молодого «вина». Не всі вибродили. Хтось упав, хтось зламався, хтось зрадив. Але в той час багато з них поруч зі мною брали в зашморг шию Леніна. І це не фігура мови. Це холод. Холодні стіни Чернівецького університету, холодні асфальт і земля студентських демонстрацій, страйків, акцій. Холод, який прослизав у мою шкіру й кістки, але не в серце. Коли земля захиталася під ногами вождя пролетаріату і ми почали з тріском валити його наштамповані лісі личини, я став революціонером. Я міг би, як чимало моїх однокласників, піти в рекетири, бомбити човникарів, шмонаючи автобуси з клунками і кравчучками на трасі до польської Мекки...

*То ми — хлопці з Бандерштадту
Ходимо до церкви, шануємо батьків...*

Але я ніколи не любив «Братів Гадюкіних». Я завжди шанував Івана Франка.

*Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю...*

Зрештою, я міг би й сам опинитися в ролі того, кого періодично шмонають — стати професійним човникарем. Міг, якби мав вибір, але вибору у мене не було. Тому що я — Нестор.

Я міг би стати політиком. Міг би. Можливо. Якби мав поетичне обдарування. У 90-ті поезію вітали, поезію читали, поезію видавали, поети ставали народними обранцями, але я — не поет. Звісно, був ще й інший шлях у політику: діловий, ґрунтівський, «свій до свого по своє». Але, даруйте, це теж не моє. Не ґрунтівець я і не бізнесмен. А тут ще й личко... Так, личко, лице, обличчя. Звісно, я — не мавпочка, проте любі, Боже, правду: моє обличчя важко назвати красивим. У ньому, як кажуть москалі, немає «абаянія». Для політика — це майже гріх. Тому що люди в наших краях на писок дивляться. Та й не тільки в наших. І ось, будь ласка, маємо: не поет, не бізнесмен і не красунчик. Ось і все.

Вона мене якось була запитала: хто ти? Ще й так багатозначно пронизливо пропікала своїми блакитними, ні, світло-сірими очима, що я не міг промовчати.

— Революціонер.

— Революціонер?

І все, більше я нічого не пояснював. Хоч у її запитанні, як на кону, було все, що може вкласти у запитання чи погляд жінка. Було її тіло. Була обіцянка, бажання подарувати мені за повну відвертість своє тіло... Але забрати мою душу. Можна без «але». Просто «і». І забрати мою душу.

— Революціонер?

Ні, було щось більше, крім її тіла. Я відчував, що не можу про це говорити словами, просто вимовляти, пояснювати. Відчував, що є речі, про які мовчать. Не тому, що це таємниця. А тому, що втрачаєш цноту, коли промовляєш слово. З кожним словом втрачаєш цноту. Тому я мовчу, що

є революціонером. Тому й покинув її. Думав, що саме це потрібно було зробити, що дію, як сила, що здійснюю чин... Ні, ні, не ті слова... Я не міг її не покинути, я...

— Революціонер?

Іронія. Легкою й байдужою димкою зринала над жерлом вулкана. Я не знаю, про що снів її темний дрімучий вулкан. Я знаю, про що пахкотіла її іронія. Про мою тінь. Тільки я впевнений, що вона не розуміла моєї тіні. Вона гадала, що моя тінь — то лишень її тіло, що між ними міцний, як між близнюками, зв'язок, але...

— Революціонер?

Не тільки. Я завжди був дуже принциповим. Ніщо не могло підважити ні моїх поглядів, ні моральних підвалин. Я давно готував себе до глибокої тіні. Заборонив собі навіть думати, що може бути якийсь інший шлях, ніж шлях революціонера. Звісно, я не промовився їй про це. Інакше вона обов'язково би почала випитувати і я міг проявитись, як невидиме чорнило, передчасно. Тому я обмежився тільки натяками, що зі мною краще не мати справи, що такі, як я, не для життя, що за таких не виходять заміж, не народжують з ними дітей, але... Все це було нагнітанням таємничості і все це було неправдою.

Я лише сам на сам був відвертим, а з нею мовчав. Вона дратувалася. Та хіба міг сказати революціонер про свої хиMERні відчуття? Про те, як він блукає в дрімоті, а довкола сірий, задимлений простір... Як образ пекла у Рільке:

*...урвисті скелі і ліси безлюдні,
і зведені над пусткою мости...*

І чомусь саме у тім тумані проявляються жіночі обличчя. Різні. Я торкаюся кожного і шукаю наосліп: не Вона, не Вона, не Вона... Тому що кожне обличчя холодне, як мarmур.

Революціонер не міг сказати їй правди: він боявся, що його рука діткнеться когось... Рідного? Теплого? Чи забороненого? Я шукав і боявся, що це буде Вона. Чому я написав

це слово з великої літери? Я ж на дух не терплю пафосу, але Вона... Підважила усі мої рукотворні підвалини. Вони захи- талися, мов кам'яні істукани, яких ми валили у 90-ті у Льво- ві, Тернополі, Івано-Франківську, Чернівцях... Не різко. Радше поступово, але мої залізобетонні аксіоми тріснули, як яєчна шкаралуца. А крізь вільний прозір, крізь тріщи- ну в шкаралуці, почав проникати сумнів. Я добре пам'ятаю його аміачний штин¹. Я ще подумав, що це штин революції. І помилився.

Майдан, середина грудня, холодно. Я час до часу спус- кався вниз до громадських туалетів. Муніципальні служби свідомо вдалися до саботажу і майже їх не прибирали. Там стояв штин і тиша. Проникало тільки загальне шумовиння революції. Задовільнивши потребу, я робив кілька боксер- ських рухів. Не для того, щоб зігрітися. Радше, аби розігнати тишу, давши їй аперкотом під дих. Тиші, якою щойно напов- нювався. Я вже тоді відчував, що щось змінилося. Нагорі, над Майданом, літала тінь голови Гонгадзе і труна Кучми, а тут, внизу, я згадував її, як вона вибігла з арки на Євро- пейській площі. Розхристана, в розстебнутій шубці, в очах наче полиск тривоги, а насправді... У мене дуже чутливий ніс. Я ніздрями вловив запах її бажання, яке вкололо мене в самісінький пах. Революція — це запах пристрасті. Ні, не любові. Так я думав тоді. Тільки пристрасті. Пристрасть можна легко контролювати. Ось, кілька боксерських рухів — і я проганяю з-понад очей ману спокуси, її образ у розхрис- таній шубці. Далі спокійно підіймаюсь нагору, у вир рево- люції. Все легко. Особливо спочатку. А потім... Потім я зля- кався. І навіть знаю, коли...

Коли хвиля політичної активності почала спадати та все згорталось, я вирішив покинути її. Я був злий, бо все складалось кепсько, не на користь наших сил. Проте рішен- ня прийняв раціонально і зважено. Я зрозумів, що дуже скоро, якщо зволікатиму, станеться справжня корабле- троца. Набагато ефективніша, аніж тріщини в аксіомах,

¹ Штин (сленг) — сморід. Від нім. stinken — смердіти.

і набагато серйозніша, аніж тимчасове згортання демократичних сил. Рефрен, який безсоромно звучав у моїй голові під час сутічок на Банковій і в сквері Шевченка, є тому свідченням.

Коли всі горланили «Кучму геть», коли хтось з наших зойкав від удару ментівського кийка або верещав диким матом, я щільно стискав губи, щоб не видати себе. Тому що в мені, в моїй голові, набирала сили й бриніла нехитра строфа Губермана: *«На дворе стоит эпоха, а в углу стоит кровать. И когда мне с бабой плохо — на эпоху мне плевать»*. Був такий російський поет і дисидент Ігор Губерман. Чи є? Не знаю, не суть важливо. Важливо те, що ця строфа не перестала бриніти, навіть коли мені розсікли у бійці чоло і кров залляла очі. Ось тоді я по-справжньому злякався, і вирішив розірвати нашу летку, прошиту живими нитками пристрасті, любов. Убити її в зародку. Даруйте за пафос. Та й не пафос це, а слова мого покоління — грубого й ніжнього. *«На дворе стоит эпоха, а в углу стоит кровать. И когда мне с бабой плохо — на эпоху мне плевать»*. Агов, Несторе, а чому не Василь Симоненко? Чому не «вона прийшла не прохана й неждана, і я її зустріти не зумів»? Тому що не те. Тому що моє покоління всмоктувало з голодною силою Лімонова, Ломброзо, Фрейда, але...

Тінь моя теж змінилася.

Тінь кошлатилася й розросталася. Ставала розлогою і щільною. Це була вже не тінь, а вир, чорна діра, яка вишкірила пащу й загрожувала поглинути мене. Може, то все через сумніви, Несторе? Якийсь час я сумнівався... Тому що ця жінка, ця юнка... Чи варто заради неї ризикувати? Ставити на кін свою сутність, свій смисл життя? Я дуже сумнівався... Але ж вона така радісна, світла, як сонячний проміньчик, який з'являється з потаємного дзеркальця...

Потаємним дзеркальцем було її тіло. Я прагнув володіти ним, прагнув притискати його до землі, витискати все, що було мені необхідно. Майже зі злістю. Не цілував її губи. Тільки тіло. І не дивився у вічі. Тільки тіло. Хоч

у неї такі глибокі сіро-блакитні очі, але в тій глибині я прозирав чуже — совдепівський шлак і «темні алеї» російської літератури. Я не знаю, щиро, не знаю, як міг крізь них переломлюватися промінь живого сонця. Такі очі, як у неї, дуже впізнавані — стікаються з усіх прикиївських містечок сюди, в столицю, але тіло... Насправді я закохався у дівчину, дівчинку, юнку. Її тіло не було розбещеним. Навпаки, навіть на мій небагатий досвід, радше скутим і нерозвинутим. Але так судилося, так склалися зорі, що саме її бліде юне тіло покликала і розбудило мене.

Ми лежали у ліжку. Вона схилилася наді мною — після кохання завжди ставала нестримно веселою, говіркою. А я навпаки. Вичавив щось на кшталт усмішки, коли вона бешкетливо вкусила моє вухо. Я подумав, що їй пора вже збиратися: незабаром остання електричка. А вона схилилася, торкаючи щоку своїм волоссям... У неї дуже світле, майже біляве волосся, і я раптом чітко почув відлуння жіночих підборів. «Цок, цок», — віддаляючись. Я не здивувався: відтоді як почав проникати за лаштунки життя Алли Горської, часто чую її ходу, відлуння ходи. «Цок, цок», — того останнього світанку 28 листопада 1970-го, за крок до вічності. Та коли в одну мить здійснювався вітер і відлуння затихло, а до мого обличчя притулилась холодна хоругва, ось тоді мені стало по-справжньому моторошно... Тому що це була зовсім інша історія. Не Аллина, а моя, особиста. Ніжна і тепла, мов яйце, яке в дитинстві намацуєш рукою у пташиному гнізді. Жорстока й холодна, як церковна хоругва, яку міцно стискають руки убивці. Хоругва тріпотить на вітрі й...

Мені тринадцятий минало. Їй теж. Щоранку вона виконувала святенно-домашній обов'язок — тягнула на Циганський пагорб кіз. Тварини впиралися, заплутували мотузки, а вона, спересердя, гукала на весь куток: «Га! Га! Щоб ти здохла!». Мекання, брязкання трюнок, прокляття — все це звучало для мене тоді, як музика. Її звали Ліля. Сусідські злі язики називали її Лілька-коза. Напевне через те, що була високою і худю. «Гандрабата», — казали у наших краях.

Здається, ніхто не помічав, яке у Лілі ясне личко. Як яечко. Чомусь зауважували тільки замурзаний черешнями рот. Ляне волосся називали розпатланим. Так, Ліля рідко коли його акуратно розчісувала, але воно від того аніскілечки не ставало жорстким або тьманим. Волосся було біле-біле. І личко, вимашене черешнями, теж біле. І кози її були білі. Ліля уся була біла.

А потім настав тихий безбарвний ранок, коли я не почув ніжної мелодії проклять — Ліля перестала тягнути на Циганський пагорб кіз. Це вже робила її молодша сестра, в якій не звучало мелодії. Це була просто сестра і просто кози. А Ліля, закінчивши вісім класів, покинула школу і різко змінилася. Вона одягнула мініспідничку й пофарбувала ляне волосся чорною басмою. Тепер я часто бачив її в клубах цигаркового диму поруч з вовчкуватим, зарослим грубою шерстю молодиком, який усім своїм дикунським дитинством був підготовлений до кримінальної стежки. А Ліля... Інколи розривала тютюнову завісу своїми густо налакованими червоними кігтиками, і я жадібно вихоплював позирк дівочих очей. Інколи насмішкуватий і позерський. Інколи відчужений і звабливий. Інколи втомлений і розгублений. Підозрюю, той погляд, що застрягнув у тупику між грубо намальованих вій та рота, не адресувався мені особисто. Але ж більше ніхто не бачив, як благально він пульсував сигналами: SOS, SOS, SOS... Потім Ліліні очі, як вершину гори, запинало тютюновим туманом. Сигнал слабнув й зникав з етеру. І якось зник назавжди. Коли після кількох місяців пошуку її нарешті знайшли, чорна басма, вимочена літніми зливами, майже вся вилиняла і волосся знову стало білявим. Я незмигно дивився лише на волосся. Я чув байдужий шепіт і вигуки: «Боженьки, вся в чорних плямах... Черви...». Але не відводив очей. Я не бачив біля себе Коструба, хоч він був завжди поруч. І коли її розкопували, і коли її відспівували. На церковному майдані, коли раптово здійснювся вітер, хоругва в його руках затріпотіла,

напнулася, мов вітрило, і холодно притулилася до моєї щоки. Як шматок криги.

— Що з тобою? Знову важкі спогади? — схилилася наді мною.

Я потягнувся рукою, щоб прибрати її волосся зі свого обличчя.

— Ні... Просто задумався.

— Про що?

— Ні про що.

Я сказав їй неправду. Я тоді крепко задумався. Не тому, що знову не встигнув зазирнути у вічі Кострубу, під його бридку торжествуючу посмішку, а тому, що сьогодні вони опинилися поруч, майже водночас — відлуння жіночих каблучків і холод хорутви. Я не міг тоді цю близькість пояснити.

Все. Пора вставати — і відгорнув її біляве волосся зі свого обличчя.

— Пора, Гюльчатай, не встигнеш на електричку.

Сам не знаю, чому знову її так назвав. Може, тому, що уникав її імені. Того, яким вона вперто і горділиво себе називала. Я не любив її імені. Воно є неправильним. А може, через те, що у голові мимоволі римувалося: «Гюльчатай — прощавай, Гюльчатай — прощавай». Підказувало і підштовхувало до фіналу — Гюльчатай-прощавай — до крапки. Хоч... Та яка вона Гюльчатай зі своїми прикиївськими очима? На таку східну асоціацію спонукав радше голос. У неї чарівний голос, особливо сміх — як східний орнамент, арабська в'язь — химерне і безконечне переплітання тонів і півтонів. Якби я був поетом, то написав би інакше. Але я — не поет.

— То я Гюльчатай? Тоді ти — гувльвіса.

— Чому гувльвіса?

— Тому, що смішне таке слово, і дивне. Українська мова взагалі хвора на архаїку, у ній стільки дивних слів — цнота, гувльвіса.

І засміялась. Ні, не глузливо, але так недоречно, що я раптом збагнув: це — не Вона. Не та, яку я шукав. Не...

Сутеніло, тому я не бачив тривоги в її очах, але відчував. «Прощавай, Гюльчатай, прощавай». Провів до вокзалу, посадив на електропотяг «Київ — Фастів». Все просто, все дуже просто, як металевий ритм колії. Вона знала, що це наша остання зустріч, але не плакала. Слава Богу, вона не плакала. І все. Поїзд їде. Здається, вона дивилася мені у спину, але я не обернувся, я швидко пішов. Проминув одну станцію метро, другу. Я йшов, йшов і йшов у серце ночі.

І все? Так просто? Якби було так просто, я ніколи б знову не повернувся, ніколи б не сів у приміську електричку, ніколи б не спинився на станції «888-й кілометр» і не торкнувся б клямки цього проклятого будинку «с мезоніном»... То що мене привело знову до неї: любов чи відчуття провини? Тому що вона... Я не одразу це збагнув і не одразу запитав сам себе: а як же їй після цього? У мене — виконаний обов'язок лицаря. Я маю точку опертя. А вона? Хто вона?

Якби вона була з 90-х, бодай з лірики Москальця, з фестивалю «Червона Рута»:

*А вона, а вона сидітиме сумна,
Буде пити й не п'яніти від дешевого вина.*

Все було б простіше. Але вона не звідти, не з моїх 90-х. Вони прослизнули повз неї. Вона їх навіть не помітила. Максимум, що могла витиснути з того часу, коли ми валили пам'ятники совдестану, то хіба лиш Гребенщикова.

— Гребенщикова?

— А чому ти так дивиєшся?

— Та ні, просто. Я раптом подумав, що ти можеш мліти від Цоя або навіть від того діда, як його там... Розенбаум.

— І що? Що тут поганого? — іронічно і вперто скривилась. — Хоч я не прихильниця Розенбаума і Цоя, але люблю Гребенщикова. Чому ти усміхаєшся?

Так, насправді, ми жили в паралельних світах.

— Не кричи. Та й не усміхаюся я. Просто думаю, що ти безхатько.

— Безхатько?

— Ну, бомж, по-твоєму.

Я завжди так думав, але колись з осудом і зневагою. А тепер... Весь мій лицарський шал потьмянів і злуцився, коли я розплутував у підвалі її безкровні руки. Любов? Мені було дуже боляче.

Мовчазна. Ані пари з уст. Ані сльозинки. «Ти чуєш мене? Скажи хоч слово», — покликав здавлено, пошепки, хрипко... А вона...

Бліда, мов цитата з Корану¹.

І насамкінець. Все, що я розповів, є неправдою. Я зрозумів це, коли бризнула кров і покотилася личина Коструба. Я зрозумів, що слова — це зовсім не те, що ми знаємо чи бодай відчуваємо. Є речі, про які краще мовчати. Не тому, що це таємниця. А тому, що втрачаєш цноту, коли промовляєш слово. З кожним словом втрачаєш цноту. Даруйте, інколи я дозволяю собі образне мислення, але не часто. Бо я не Орфей.

¹ Андрій Охрімівич «Я руйную сади».

ЧАСТИНА I СВІДОК

*Коли помрем і заростем квітками,
У споминах ще оживем не раз,
Аж поки поруч з нашими кістками
Заснуть усі, що пам'ятали нас.*

Осип Маковей

1

— Ти справді так думаєш?

— Так.

У нього залишилась ця давня, зі студентських часів, звичка провадити внутрішні діалоги. Хтось чужий, підслухавши, запідозрив би в цьому щось нездорове, але Нестору байдуже. Саме так він навчився уточнювати реальність. Його запитання — то наче маркер, що позначає кордон правди й брехні, шлях у проявленні ілюзії. Щось схоже на ефект фотоплівки, коли у цілковитій темряві з нічого народжується щось. Тільки в дитинстві були необхідні реактиви і темрява, а тепер — запитання. Старий добрий сумнів. Вона теж з нього трохи кепкувала. Кепкувала? Це завжди було на прикордонні іронії, дратівливості та глузування. Казала: «Ти — скептик, Несторе. А скептиками не стають, ними народжуються». Вона... Годі, забудь, її немає.

ЗМІСТ

Пролог	5
Частина I. Свідок	16
1	16
2	27
3	37
4	49
5	59
6	72
7	81
8	91
9	104
10	116
11	126
12	139
13	153
14	162
Частина II. Метаморфози	169
1	169
2	182
3	190
4	200
5	209
6	219
7	229
Епілог	244